

УДК 911.372.32(.009.12+.009.2)(477)

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ МІСЬКИХ АГЛОМЕРАЦІЙ: СВІТОВІ ТРЕНДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Осинов В.М., Кукош М.С.

У статті розглянуто світовий досвід формування та функціонування міських агломерацій та їх рейтинги міжнародної конкурентоспроможності. Також досліджено проблеми та перспективи розвитку міських агломерацій України та зокрема Одеської агломерації.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день створення агломерацій стає ключовим інструментом розвитку країни та її територій, забезпечує високу якість життя населення, створює комфортне середовище для розвитку бізнесу і підвищує конкурентоспроможність країни як єдиного цілого. В ситуації, коли міські агломерації країн Європи та США вже досить добре досліджені, особливу увагу, на нашу думку, слід приділити дослідженню міських агломерацій країн, що розвиваються та країн з перехідною економікою. Формування та розвиток міських агломерацій в країнах СНД дозволить значно підвищити їх міжнародну конкурентоспроможність за рахунок ефективного використання всіх видів капіталу. На нашу думку особливу увагу необхідно приділити розвитку соціального капіталу міської агломерації, оскільки саме він має особливе значення для підвищення якості життя населення.

Дана стаття підготовлена в рамках проведених досліджень «Формування конкурентоспроможної економіки регіону Українського Причорномор'я із урахуванням екзогенних та ендогенних факторів інноваційного розвитку» (№ ДР 0109U005904) та «Капіталізація економіки регіонів Українського Причорномор'я» (№ ДР 0112U000333).

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження питання формування та розвитку агломерацій приділялось багато уваги з боку вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, Г. Лаппо, Ю. Пітюренка, Ю. Пивоварова, А. Степаненка, Ю. Білоконя, Д. Богорада, М. Габреля, М. Дьоміна, Ю. Дехтяренка, О. Топчієва, Г. Фільварова.

Серед міжнародних організацій та компаній дослідженням даної проблематики займаються ОЧЕС, McKinsey та The Economist Intelligence Unit.

Метою статті є дослідження досвіду формування та функціонування найбільших світових агломерацій та його використання для підвищення міжнародної конкурентоспроможності Одеської агломерації та міських агломерацій України в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз світового досвіду підтверджує, що міські агломерації приходять на зміну місту як точковій формі розселення. Виробничі, трудові, культурні та науково-освітні

зв'язки міських агломерацій забезпечують досить високий рівень розвитку продуктивних сил і сприяють формуванню якісно нових умов розвитку інноваційної економіки, а головне більш високі темпи накопичення всіх видів капіталу, зосереджених в агломераціях [1].

При цьому агломерація – це стратегічний інструмент комплексного розвитку території, від якого виграє і міський центр (рішення міських проблем: винесення частини виробництва, створення об'єктів транспортної та комунально-господарської інфраструктури, розвиток рекреаційних баз і т.п.) і оточення (більш високий рівень інженерно-технічного, соціально-культурного обслуговування та якості життя). Цілеспрямований розвиток агломерації – важлива складова в регулюванні росту великих центрів, в управлінні розвитком систем розселення [2].

На сучасному етапі в світі помітно посилюються процеси урбанізації, більше половини населення світу живе в агломераціях, створюючи більш 80% світового ВВП і цей процес в майбутньому буде тільки посилюватись. За даними ООН в 2050 році 70% світового населення буде проживати в агломераціях.

В рамках дослідження міських агломерацій (Demographia World Urban Areas) [3] в 2013 році була проведена оцінка чисельності населення, оцінка площі міст і щільності міського населення майже 850 міських агломерацій світу з населенням в 500 і більше тисяч чоловік, на які припадає близько 48% міського населення у світі. В цілому, розглянуті дані близько 1500 міст, які населяють приблизно 1,9 млрд. чоловік, або 52% загальносвітового населення міст, з яких 15 міських агломерацій були кваліфіковані як мегаполіси з населенням більше 15 млн чоловік (табл. 1).

Сучасне місто з його потужною соціально-економічною та інженерно-технічною інфраструктурою стає одним з головних винуватців деградації навколишнього середовища. Міста дають 80% всіх викидів в атмосферу і 3/4 глобального обсягу забруднень. Всі міста світу щорічно виробляють до 3 млрд. т твердих відходів. При цьому забруднюючий вплив великих міських агломерацій простежується на відстані 50 кілометрів від них. Відповідно, вони змінюють природне середовище формуючи антропогенний ландшафт великих територій. Основними джерелами забруднення міського середовища є автотранспорт та промислові підприємства [4].

Слід зазначити, що міські агломерації з густотою населення більше ніж 10 тис. чол./км² (такі як Дакка, Мумбаї, Карачі, Маніла, Лагос та ін.), які розташовані переважно в країнах, що розвиваються, внаслідок того, що на обмеженій території проживає занадто велика кількість населення, стикаються з низкою проблем, таких як погіршення санітарних умов, перенаселення, забруднення повітря, транспортні проблеми та ін.

Як правило, найкращі для життя міста світу представляють собою середні міські агломерації в економічно розвинених країнах з низькою щільністю населення, таких як Австралія, Канада, Нова Зеландія. Порівняно низькі показники великих мегаполісів типу Лондона, Нью-Йорка, Парижа і Токіо обумовлені високими ризиками в області безпеки, пов'яза-

ними з підвищеним рівнем злочинності та іншими загрозами, а також високим навантаженням на інфраструктуру. Втім, ці недоліки частково компенсує більш високий рівень заробітної плати, широкі економічні можливості, насичене культурне життя і вигідне розташування [5].

Таблиця 1

Рейтинг міських агломерацій за кількістю населення

Позиція	Міська агломерація	Країна	Населення, осіб	Площа, км ²	Густина населення, осіб/км ²
1	Токіо – Йокогама	Японія	37 239 000	8 547	4 400
2	Джакарта	Індонезія	26 746 000	2 784	9 600
3	Сеул – Інчхон	Південна Корея	22 868 000	2 163	10 600
4	Делі	Індія	22 826 000	1 943	11 800
5	Шанхай	Китай	21 766 000	3 497	6 200
6	Маніла	Філіппіни	21 241 000	1 437	14 800
7	Карачі	Пакистан	20 877 000	803	26 000
8	Нью-Йорк	США	20 673 000	11 642	1 800
9	Сан-Паулу	Бразилія	20 568 000	3 173	6 500
10	Мехіко	Мексика	20 032 000	2 046	9 800
11	Пекін	Китай	18 241 000	3 497	5 200
12	Гуанчжоу – Фошань	Китай	16 827 000	3 173	5 600
13	Мумбаї	Індія	17 307 000	546	31 700
14	Осака – Кобе – Кіото	Японія	17 175 000	3 212	5 300
15	Москва	Росія	15 788 000	4 403	3 600

Сьогодні в агломераціях виробляється основна частка ВВП розвинених країн світу. Так, Нью-Йоркська агломерація, яка займає всього 0,2% території США, дає 11% їхнього ВВП, а 85% ВВП США створюється саме в межах агломерацій [6].

На 275 агломерацій у країнах ОЕСР припадало 48% населення, 56% від загального обсягу ВВП і 49% зайнятості в 2010 році [7]. Концентрація населення і ВВП коливається від 70% в Японії до менш ніж 30% в Словаччині (рис. 1).

Загалом 275 агломерацій ОЕСР сприяли більше ніж половині загального приросту економіки країн-членів ОЕСР за період з 2000-2010 роки.

Роль агломерацій для національного зростання ВВП може бути абсолютно різною по країнах ОЕСР. На агломерації Греції, Японії, Франції

та Угорщини припадало понад 70% від національного зростання в період 2000-2010 роки.

Глобальний бізнес вже починає планувати стратегію розвитку з міста, а не з країни. Враховуючи швидке зростання і розвиток багатьох агломерацій, особливо на ринках, що розвиваються, таких як Китай і Індія, конкуренція між ними для бізнесу, інвестицій і людського капіталу буде тільки запеклішою.

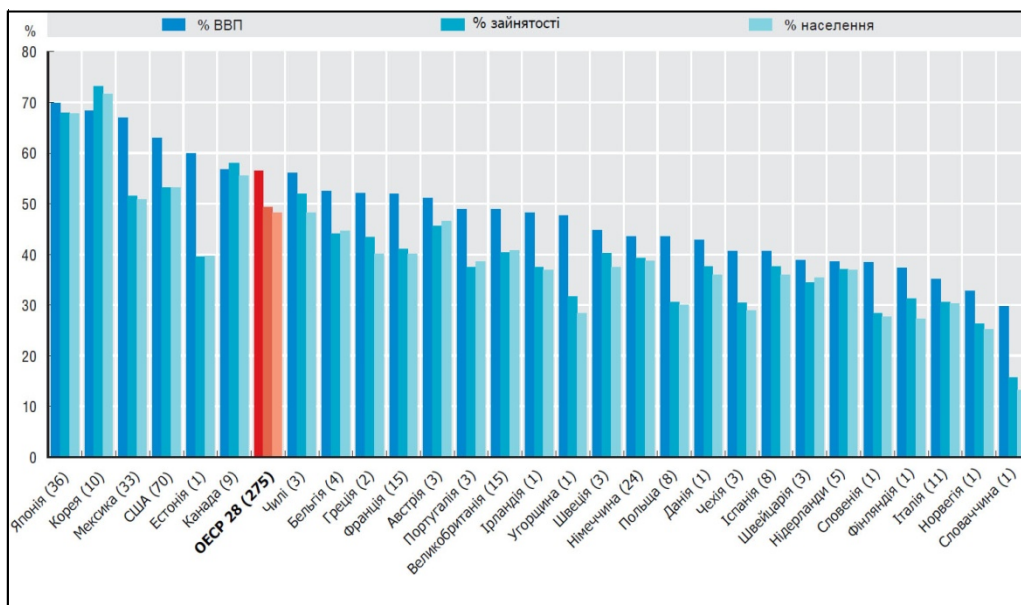

Рис. 1. Концентрація населення, ВВП та зайнятості в агломераціях ОЕСР в 2010 р., %

Розмір територіального утворення сам по собі ще не визначає потенціал зростання агломерації. У той час як деякі мегаполіси, такі як Нью-Йорк і Токіо, є надзвичайно конкурентоспроможними, є більш молоді утворення, такі як Гонконг і Сінгапур, які зарекомендували себе як глобально конкурентоспроможні центри в останні роки. Тим часом, агломерації країн, що розвиваються, такі як Ахмедабад і Тяньцзінь показують двозначні темпи економічного росту і мають ще більший потенціал економічного зростання.

Конкурентоспроможність, однак, є інтегральним показником. В той час як економічний розмір і зростання є важливими і необхідними показниками, існує кілька інших факторів, які визначають загальну конкурентоспроможність агломерації, у тому числі її бізнес- та нормативно-правове середовище, якість людського капіталу і якість життя. Ці фактори не тільки допомагають агломерації тримати високі темпи економічного зростання, а й створити стабільне і гармонійне бізнес- та соціальне середовище.

Згідно з дослідженням The Economist Intelligence Unit [8], в якому було проаналізовано конкурентоспроможність 120 основних світових агломерацій, до факторів, що визначають конкурентоспроможність агломерації можна віднести: економічний розвиток, людський капітал, інституційна ефективність, фінансова зрілість, міжнародна привабливість, рівень розвитку транспортної інфраструктури, безпеки навколишнього середовища, соціальні та культурні фактори (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтинг конкурентоспроможності провідних світових агломерацій

		Загальний індекс	Економічний розвиток	Рівень розвитку інфраструктури	Фінансова зрілість	Інституційна ефективність	Соціальні та культурні фактори	Людський капітал	Небезпеки навколишнього середовища	Міжнародна привабливість
1	Нью-Йорк	71,4	54,0	92,0	100,0	85,8	95,0	76,5	66,7	35,7
2	Лондон	70,4	41,9	90,2	100,0	83,8	92,5	75,6	75,0	65,1
3	Сінгапур	70,0	46,0	100,0	100,0	87,8	77,5	69,8	87,5	43,2
4	Гонконг	69,3	43,8	100,0	100,0	85,3	79,2	82,4	66,7	37,7
4	Париж	69,3	43,6	93,8	83,3	72,7	90,0	80,1	91,7	64,8
6	Токіо	68,0	50,5	100,0	100,0	76,3	84,2	64,1	62,5	44,4
7	Цюріх	66,8	30,1	98,2	100,0	96,0	97,5	77,9	87,5	26,1
8	Вашингтон	66,1	43,4	93,8	83,3	85,8	85,0	77,6	66,7	32,7
9	Чикаго	65,9	40,6	90,2	100,0	85,8	92,5	76,7	70,8	22,1
10	Бостон	64,5	37,9	94,6	83,3	85,8	80,0	77,3	83,3	27,2
...
58	Москва	49,4	41,7	77,7	66,7	34,2	61,7	59,5	75,0	16,2
100	Алмати	39,3	40,8	65,2	33,3	29,2	24,2	53,3	70,8	0,8
100	Санкт-Петербург	39,3	29,0	75,0	33,3	34,2	61,7	56,1	54,2	4,4
108	Київ	36,8	30,5	50,0	16,7	39,0	49,2	58,6	70,8	3,9

Показник «економічний розвиток» є найбільш вагомим при підрахунку зведеного індексу (30%).

На долю показника «людський капітал» припадає 15% зведеного індексу. Найбільший вплив цей показник має для агломерацій країн, що розвиваються, які як правило добре забезпечені людськими ресурсами.

Показник «інституційна ефективність», частка якого в зведеному індексі складає 15%, дозволяє визначити ступінь автономності та ефективності державних інституцій агломерації при прийнятті рішень, що має велике значення для розвитку агломерації та регіону в цілому. Провідні по-

зиції за цим показником займають саме розвинені країни, в яких автономність прийняття рішень місцевими органами самоврядування дозволяє більш ефективно використовувати наявні фінансові ресурси для розвитку міських агломерацій.

Наступним показником інтегрального індексу конкурентоспроможності світових агломерацій, запропонованим The Economist Intelligence Unit є «фінансова зрілість» (складає 10% зведеного індексу). Основною складовою даного показника є наявність та рівень розвитку фінансового кластеру на території агломерації, що забезпечує підприємницький сектор необхідними кредитно-фінансовими інструментами, консультаційними та страховими послугами.

Показник «міжнародна привабливість» (10% зведеного індексу) характеризує готовність міжнародних компаній відкривати штаб-квартири або філії на території агломерації, наявність всесвітньо відомих освітніх та наукових інститутів, що створює великий потенціал для формування висококваліфікованої робочої сили та підвищення міжнародної конкурентоспроможності агломерації.

Для розвитку агломерації особливого значення набуває показник «рівень розвитку інфраструктури» (його доля в зведеному індексі складає 10%).

Також при оцінці конкурентоспроможності агломерації слід враховувати показник «небезпеки навколишнього середовища», оскільки це створює несприятливі умови для ведення бізнесу, проживання населення на території агломерації та здійснює негативний вплив для туристичної привабливості. Але при підрахунку зведеного індексу він немає значного впливу, його частка складає 5%.

«Соціальні та культурні фактори» (5% зведеного індексу) значно впливають на якість життя на території агломерації, що в свою чергу має вплив при підрахунку індексу міжнародної конкурентоспроможності агломерації.

З огляду на світовий досвід формування та розвитку агломерацій, доцільним є аналіз тенденцій розвитку найбільших агломерацій України.

Процес формування міських агломерацій на території України почався в 60-х рр. минулого століття. Згідно даних Всесоюзного перепису 1970 р., на території УРСР нараховувалося вісім міст із населенням понад 500 тис. осіб, у яких проживало понад 28% міських жителів України.

На сьогоднішній день на території України налічується більше 30 агломерацій, що знаходяться на стадії формування. Зараз виділяють наступні 16 найбільших агломерацій в Україні: Київська, Харківська, Донецько-Макіївська, Дніпропетровська, Одеська, Криворізька, Львівська, Горлівсько-Єнакіївська, Центральна-Луганська (Алчевсько-Стаханівська), Краматорська, Південно-Луганська, Херсонська, Кременчуцька, Лисичанська, Шахтарська, Нікопольська, у яких проживає близько 17 млн. осіб, що становить приблизно 36% населення країни [9].

На даний момент 5 агломерацій на території України мають населення більше 1,5 млн. чол. – це Київська, Харківська, Донецько-Макіївська, Дніпровська та Одеська агломерації (табл. 3).

Аналіз даних представлених в таблиці показує, що в найбільших п'яти міських агломераціях України проживає 28% загального населення країни, на них припадає більше 80% всіх залучених прямих іноземних інвестицій і їх внесок в сукупний ВВП країни складає понад 51%. Це дає всі підстави стверджувати, що саме ці агломерації визначають темпи та перспективи розвитку всієї національної економіки, її конкурентоспроможність в умовах посилення дії глобалізаційних чинників.

Таблиця 3

Показники розвитку найбільших агломерацій України, 2012 р. [10]

Найменування агломерації	Площа, тис. кв. км.	Населення, тис. осіб	Чисельність економічно активного населення, тис. осіб	Вартість основних виробничих фондів, млн. грн.	Обсяг ВРП, млн. грн.	Інвестиції в основний капітал, млн. грн.	Прямі іноземні інвестиції
Київська	13,5	5 206,0	2 113,5	810 870,0	282 928,0	83 927,8	28 519,8
Харківська	11,8	2 157,5	1 286,9	73 960,0	76 900,0	13 516,1	2 170,4
Донецько-Макіївська	8,1	2 009,7	2 033,0	301 171,0	161 020,0	30 068,8	2 981,6
Дніпровська	12,9	1 859,5	1 553,8	263 677,0	140 020,0	20 456,2	8 351,8
Одеська	9,8	1 546,6	1 045,4	123 955,0	53 880,0	13 230,0	1 629,5
Разом	56,1	12 779,3	8 032,6	1 573 633,0	714 748,0	16 1198,9	43 653,1
Україна загалом	603,6	45 560,3	20 393,5	3 149 627,0	1 400 000,0	26 3727,7	54 462,4
Частка агломерацій, %	9,3	28,0	39,4	50,0	51,1	61,1	80,2

На додаток до наведених у таблиці даних, що характеризують масштаби і рівень розвитку найбільших п'яти міських агломерацій України, зазначимо, що за сукупною площею та чисельністю населення вони перевищують аналогічні показники таких європейських країн, як Бельгія, Данія, Естонія, Словаччина, Швейцарія, і цілком порівнянні із Латвією, Литвою, Нідерландами, Хорватією, Чехією. За умови збереження темпів розвитку вітчизняних агломерацій за декілька років кожна із них за територією та чисельністю населення не відрізнятиметься від невеликої європейської країни.

В територіальному відношенні, в межах міських агломерацій простежуються центральні та периферійні елементи. На основі їх поєднання в конкретних природних та соціально-економічних умовах формуються різні типи функціонально-територіальної структури міських агломерацій: моноцентричні та поліцентричні (конурбації). В Україні, прикладами моноцентричних агломерацій є Київська, Харківська, Одеська, Львівська, а до конурбацій належать Донецько-Макіївська та Дніпропетровсько-Дніпродзержинська (Дніпровська) агломерації [11].

Моноцентричні полюси зростання розвиваються на базі багатогалузевої обробної промисловості, інноваційних технологій машинобудування і хімії та комерційно спрямованих високоприбуткових галузей споживчої орієнтації (легкої і харчової промисловості, лісопромислового комплексу, виробництва будматеріалів та ін.), а поліцентричні – на основі видобутку мінеральної сировини і енергоносіїв, розвитку металургії, низькоінноваційної хімії, машинобудування [12].

При цьому ядро агломерації виступає основним генератором інновацій, соціальних трансформацій, інформаційних, комунікативних, кредитно-фінансових ресурсів, ринкових та підприємницьких сил, передового прогресивного досвіду управління тощо. Отримуючи розширений доступ до цих видів матеріальних і соціальних благ, промислові підприємства периферійної зони забезпечують високу ефективність свого функціонування при мінімізації затрат на землю, працю, інфраструктуру [13].

Не зважаючи на всі позитивні наслідки для економічного зростання країни від створення агломерацій, на сьогоднішній день їх формування в Україні пов'язано з багатьма складнощами.

У вітчизняному законодавстві досі немає чіткого визначення поняття «агломерація» та чітких критеріїв, які б допомогли встановити межі агломерацій. Наслідком цього є стихійне розростання територій міських агломерацій, а відсутність узгодженого механізму виділення земельних ділянок перешкоджає подальшому промислому розвитку агломерації, будівництву транспортних магістралей та розвитку інших об'єктів інфраструктури.

Відсутність налагодженої системи регулювання соціально-економічного розвитку агломерації спричиняє неузгодженість планування розвитку міста і приміської зони, створює ризик дублювання функцій у системі органів виконавчої влади.

Для вирішення цих проблем необхідне створення відповідної нормативно-правової бази для забезпечення сталого соціально-економічного розвитку агломерацій, необхідне законодавче закріплення поняття «міська агломерація» та принципів її створення та функціонування.

Також необхідне створення планів стратегічного розвитку агломерацій, і прийняття та затвердження їх на рівні обласних, міських та районних рад.

На даний момент ряд агломерацій України вже сформували та затвердили плани стратегічного розвитку, зокрема Центрально-Волинська, Одеська та ін [14].

Центрально-Волинська агломерація є чітко вираженою конурбацією двох обласних центрів – Рівного та Луцька. До неї також входять Ківерцівський і Луцький райони Волинської області та Здолбунівський і Рівненський райони Рівненської області.

Розроблений спільними зусиллям Стратегічний план економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності Центрально-Волинської агломерації зосереджується на наступних головних напрямках:

- пріоритетні галузі спільної діяльності (АПК, транспортна система та інфраструктура);
- розвиток малого і середнього підприємництва та інфраструктури бізнесу;
- залучення інвестицій;
- інновації та розвиток людського потенціалу.

Волинська обласна рада, Луцька міська рада, Ківерцівська районна рада та Луцька районна рада прийняли спільно розроблену стратегію протягом липня – вересня 2011 року.

Затвердження на регіональному рівні стратегії поліцентричної агломерації, коли її центри розташовані в різних областях, сталося в Україні вперше.

Одеська агломерація – субрегіон Одещини, який ще називають «Велика Одеса», окреслений адміністративними межами міст обласного значення Одеса, Іллічівськ, Теплодар і Южне та трьох районів Одеської області: Біляївський, Комінтернівський та Овідіопольський.

Згідно стратегії економічного розвитку Одеської агломерації головними напрямками розвитку є:

- агропромисловий комплекс;
- транспорт і логістика;
- туризм і рекреація;
- залучення інвестицій;
- розвиток людського та інноваційного потенціалу.

Одеська обласна рада прийняла Стратегічний план підвищення конкурентоспроможності та економічного розвитку Одеської агломерації на сесійному засіданні 28 серпня 2011 року. В історії розвитку українських агломерацій це перший випадок, коли обласна рада ухвалює стратегію розвитку моноцентричної агломерації.

Каталізатором формування Одеської агломерації є інноваційний та науковий потенціал, представлений розгалуженою мережею вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації різного профілю, 90% з яких розташовані в м. Одеса.

Вищі навчальні заклади здійснюють підготовку фахівців відповідно з основними пріоритетами Стратегії економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 р. (табл. 4):

- побудова сучасної індустрії;
- розвиток високопродуктивного агропромислового виробництва;
- побудова та модернізація транспортної інфраструктури;
- якісний розвиток туристично-рекреаційної сфери;
- побудова інфраструктури соціальної сфери та забезпечення нової якості життя.

Таблиця 4

Підготовка кадрів за пріоритетними напрямками стратегічного розвитку регіону, 2011 р.

Пріоритети	Назва ВНЗ	Прийнято (спеціалісти і магістри)	Випущено (спеціалісти і магістри)
1. Розбудова сучасної індустрії	Одеський національний політехнічний університет	2 566	2 723
	Одеська державна академія холоду		
2. Розвиток високопродуктивного агропромислового виробництва	Одеський державний аграрний університет	2 048	2 033
	Одеська національна академія харчових технологій		
3. Розбудова та модернізація транспортної інфраструктури	Одеський національний морський університет	1 159	1 132
	Одеська національна морська академія		
	Одеський національний політехнічний університет		
4. Якісний розвиток туристично-рекреаційної сфери	Одеський національний економічний університет	705	422
	Одеський національний медичний університет		
5. Розбудова інфраструктури соціальної сфери та забезпечення нової якості життя населення	Одеський національний медичний університет	3 303	2 788
	Одеський державний екологічний університет		
	ОНУ ім. Мечникова		
	Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. Ушинського		
	Одеська державна академія будівництва і архітектури		
Всього		9 781	9 098

За даними Південного наукового центру, на фоні наукових установ регіону ВНЗ III-IV рівнів акредитації достатньо активно займаються науковими розробками (табл. 5) і, таким чином, відіграють суттєву роль у розвитку регіональної науки.

Як свідчать дослідження компанії “Battelle”, світові валові витрати на наукові дослідження і розробки протягом 2012-2013 рр. зросли на 2,7% з 1517 до 1558 млрд. дол., а в 2014 році передбачається їх зростання, в порівнянні з 2013 ще на 3,9% (до 1618 млрд. дол.).

Світовими лідерами за обсягами витрат на наукові дослідження та розробки є США, Китай та Японія, їх сукупні витрати на наукові дослідження склали 55,3% загальносвітових витрат.

Таблиця 5

Розподіл наукових розробок серед установ та ВНЗ в Одеській агломерації

Установи	Кількість установ/ Кількість робіт								
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Установи НАН України	8/ 10	5/ 25	6/ 34	5/ 44	9/ 80	7/ 62	8/ 52	5/ 52	8/ 34
ВНЗ III-IV рівня акредитації	13/ 86	11/ 112	15/ 104	14/ 87	20/ 212	16/ 195	16/ 175	17/ 128	19/ 131
Галузеві установи	7/ 8	3/ 3	11/ 58	10/ 34	16/ 121	15/ 198	12/ 54	16/ 59	17/ 57
Всього	28/ 104	19/ 140	32/ 196	29/ 165	45/ 413	38/ 455	36/ 281	38/ 239	44/ 222

На фоні цих країн українські валові інвестиції в інноваційну сферу економіки є досить скромними – близько 3 млрд. дол. За показником 2013 р., це в 150 разів менше, ніж у США.

За міжнародними оцінками, одне робоче місце в секторі наукових досліджень та розробок забезпечує функціонування більш ніж двох робочих місць в інших секторах економіки.

Висновки. Аналіз світових трендів міських агломерацій та певних тенденцій формування їх в Україні дозволяє зробити наступні висновки:

1) Американські та європейські агломерації сьогодні є найбільш конкурентоспроможними у світі, незважаючи на старіння інфраструктури і великий дефіцит бюджету. У той час як на Заході існує стурбованість про вплив фінансової кризи, що сповільнила плани розвитку агломерацій, це не знижує здатність агломерацій США та Європи по залученню капіталу, бізнесу, людських ресурсів і туристів. Нью-Йорк (1-ше місце рейтингу) і Лондон (2-ге місце) оцінюються як дві найбільш конкурентоспроможні агломерації світу, водночас на США та Західну Європу припадає 24 з 30 найбільших агломерацій рейтингу. Всі ці міста мають досить високі

результати по всім восьми показникам конкурентоспроможності, що використовуються для визначення індексу, що вказує на їх всебічний розвиток та високий рівень конкурентоспроможності, яка є каталізатором процесів капіталізації в даних агломераціях.

2) Провідні позиції за показником «економічний розвиток», що є одним з основних показників індексу (на його долю припадає 30% зведеного індексу) займають азійські агломерації. Всі, окрім п'яти з топ-20 агломерацій за цим показником є азійськими. Тяньцзінь, Шеньчжень і Дальянь очолюють список, в топ-20 також знаходяться дев'ять інших китайських агломерацій. Згідно прогнозу темпи розвитку двадцяти найбільших азійських агломерацій складатимуть 5% на рік до 2016 року. Дванадцять з них будуть мати темпи росту принаймні 10% щорічно. Це різко контрастує з низькими темпами росту найбільш розвинених агломерацій Європи та Сполучених Штатів.

3) Більшість розвинених компаній в своїй діяльності орієнтуються на країни з розвинутою економікою та найбільші агломерації країн, що розвиваються, дослідження показує, що найвищі темпи зростання притаманні агломераціям середнього рівня з населенням 2-5 млн. осіб. Наприклад тільки дев'ять з 28 найбільших агломерацій (з населенням, щонайменше 10 млн. осіб) входять до топ-30 агломерацій за показником економічного розвитку, даного індексу. Дійсно, агломерації середнього рівня від Ханоя до Х'юстона переважають в рейтингах економічного зростання. Згідно з прогнозами, темпи їх росту будуть складати близько 8,7% на рік протягом наступних п'яти років, випереджаючи найбільш розвинені агломерації, на які орієнтуються велика кількість компаній.

4) Серед країн СНД в рейтингу конкурентоспроможності 120 агломерацій представлені Москва (58-е місце), Алмати та Санкт-Петербург (знаходяться на 100-му місці) і Київ (108-е місце). Найбільш конкурентоспроможною агломерацією серед країн СНД є Москва, яка займає за показником «економічний потенціал» – 32-ге місце. За обсягом ВРП Москва входить в список 15 найбільших агломерацій світу. Москва – центр тягіння фінансових потоків і кваліфікованої робочої сили не тільки з Росії, але і з інших країн СНД. На частку Москви припадає більше 1/5 ВВП Росії, понад 4/5 фінансових потоків країни і більше половини банківських активів, 23% усіх прямих іноземних інвестицій в Росії припадає на Москву [15]. Серед слабких сторін Московської агломерації можна виділити: «інституційна ефективність» – 112-те місце рейтингу, що пов'язано з надмірною централізацією та низькою ефективністю влади, а також «людський капітал» – 81-ше місце рейтингу. Також, в майбутньому можливе створення мегаполіса Москва – Санкт-Петербург. Передумовами для цього можуть стати, зокрема, відкриття швидкісного автомобільного та залізничного сполучення між Москвою і Санкт-Петербургом, що призведе до розвитку міських агломерацій в межах даного транспортного коридору. Але на даний момент, Тверська і Новгородська області, що знаходяться між даними агломераціями характеризуються малочисельністю населення

і відсутністю достатньої кількості міських поселень для формування єдиної агломераційної структури.

5) Найважливішою перевагою, агломерацій розвинених країн є їх здатність розвивати та приваблювати висококваліфіковані людські ресурси. Європейські та американські агломерації займають провідні місця в цьому рейтингу в категорії «людський капітал». Це пов'язано, перш за все, з якістю їх системи освіти та підприємницького мислення їх громадян. Але інші фактори, такі як культурний розвиток та висока якість життя, також зміцнюють їх позиції.

6) Однією з найбільш гострих проблем для агломерацій країн, що розвиваються у найближчі десятиліття буде питання, чи зможуть вони зосередити свій розвиток не тільки на будівництві інфраструктурних об'єктів, а й на більш важливих факторах, які будуть мати вирішальне значення для їх здатності приваблювати і розвивати висококваліфіковані людські ресурси – розвиток системи освіти, підвищення якості життя і підтримання особистих свобод. Іншим, більш основним фактором стане здатність, особливо це стосується агломерацій Китаю, боротися з проблемами забруднення навколишнього середовища, що створюють загрозу для здоров'я їх громадян.

7) Формування агломерацій є об'єктивною необхідністю розвитку міських територій, як точок випереджального економічного розвитку та підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону та країни в цілому. З кожним роком зростає не лише кількість нових агломерацій, а й територія та чисельність населення вже існуючих. В наступні роки найбільшими темпами зростання будуть характеризуватися середні за розміром агломерації країн що розвиваються. Аналогічні тенденції спостерігаються і в Україні. Однак формування та розвиток міських агломерацій у нашій країні відбувається за відсутності дієвих важелів державного впливу, що значно знижує «агломераційний ефект», призводить до нераціонального використання ресурсного потенціалу і поглиблює нерівномірність регіонального розвитку.

Література:

1. Зінченко Т.Є. Концептуальні основи формування міських агломерацій [Електронний ресурс] / Т.Є. Зінченко. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1204>.
2. Управління землекористуванням міських агломерацій / Т.Є. Зінченко // Інноваційна економіка. – 2012. – № 6(32).
3. Demographia World Urban Areas (World Agglomerations). 9th Annual Edition. March, 2013.
4. Экологические проблемы городов и роль общественных организаций в их решении [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.riss.ru/analitika/2592#.Ux8Ays7y_To.
5. Global Liveability Ranking and Report August 2013 [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=Liveability2013.

6. Urban world: Mapping the economic power of cities [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mckinsey.com/insights/urbanization/urban_world.
7. OECD Regions at a Glance 2013: OECD Publishing [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oecd-ilibrary.org/urban-rural-and-regional-development/oecd-regions-at-a-glance-2013_reg_glance-2013-en.
8. Hot spots: Benchmarking global city competitiveness : analytic report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.citigroup.com/citi/citiforcities/pdfs/eiu_hotspots_2012.pdf.
9. Гирич Я.М. Міські агломерації України: минуле і сучасність [Електронний ресурс] / Я.М. Гирич. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/4_SND_2009/Istoria/40494.doc.htm.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Агломерації в Україні та економічне зростання [Електронний ресурс] / Ю.Ю. Верланов. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/есonomy/2010/133-120-18.pdf>.
12. Тищенко О.П. Ресурсний потенціал та господарство міських агломерацій: проблеми ефективного управління / О.П. Тищенко // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 9-10(2).
13. Гладкий О.В. Промислові агломерації України: суспільно-географічне дослідження господарської ефективності формування та розвитку [Електронний ресурс] / О.В. Гладкий. – Режим доступу : <http://www.kdpu-nt.gov.ua/work/promislovi-aglomeratsii-ukraïni-suspilno-geografichne-doslidzhennya-gospodarskoï-efektivnosti-f>.
14. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та суб-регіонів / Проект "Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність" (USAID ЛІНК). – К., 2012. – 183 с.
15. Инвестиционная стратегия Москвы на период до 2025 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mosinvest.mos.ru/upload/iblock/00b/invest_strategy_20140214.pdf.

Abstracts

Osipov V.N., Kukosh M.S.

Metropolitan areas competitiveness: global trends and prospects of formation in Ukraine

The article deals with the global experience of formation and functioning of metropolitan areas. Considered the index of metropolitan areas international competitiveness. Also, considered the problems and prospects of Ukraine urban agglomerations and in particular Odessa metropolitan area.